ماستەر و دکتۆرانامەکانی بواری ئەدەبی کوردی لە تیلەچاوەکی ڕەخنەییدا-3-.. هەڵمەت بایز

بەشی سێیەم

بابەتەکانی خوێندن و لێکەوتەی توێژینەوەی زانکۆیی

لە زنجیرەکانی پێشتردا هێندەک لە خاڵە لاوازەکانی توێژنەوەی ئەدەبی لە تەوەرەی قوتابی و مامۆستا و لێژنەی زانستی بەشەکان تاوتویکرا. لەم زنجیرەیەدا باسی کاریگەریی و ڕەنگدانەوەی پڕۆگرام و بابەتەکانی خوێندنی بەشە کوردییەکان دەکەین، وەک ڕۆڵێکی نەرێنی لە ئاراستە و دەستنیشانکردنی ناونیشان و میتۆد و شێوازی کاری توێژینەوەی مامۆستایان و فێرخوازاندا.

بەشێوەیەکی گشتی بەشە کوردییەکانی زانکۆکانی کوردستان لە ڕووی چەندایەتی و چۆنایەتییەوە لێکچوونێکی هاوبەش کۆیان دەکاتەوە. واتە کۆی بابەتە خوێندراوەکانی ناو بەشە کوردییەکان، تا ڕادەیەکی زۆر لە یەکترەوە نزیکن، بۆیە کۆی تێگەیشتنەکە بەسەر تەواوی بەشە کوردییەکان جێبەجێ دەبێت. ئەگەرچی لە ناو مفرەداتی پڕۆگرام یان کۆرسبووکی مامۆستایان، مامۆستایەک بۆ مامۆستایەکی دیکە، یان بەشێک بۆ بەشێکی دیکە ڕەنگە تا ڕادەیەک ئاستی زانستی جیاواز هەبێت. ئەمەیان خاڵێکی ئەرێنی و دڵخۆشکەرە. سەرباری ئەمەش لە دیوێکی دیکەدا بەشە کوردییەکان یەکدەگرنەوە کاتێک ئاستی زانستی دەرچوان و ئارەزوومەندانی خوێندنی باڵا هاوئاستە و کەمجار ئاستێکی جیاوازتر دەبینرێت، مەگەر ڕێژەیەکی کەم لەو پێوەرە بەدەربێت، هەوڵەکانی خۆیان و خۆپێگەیاندنیان جیاوازتریان بکات، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی لە واقیعی ئەمڕۆدا ئەنجامەکانی ئەو لێکچوونانە جێی پرسیارن.

لە بەشە کوردییەکاندا پەیوەندییەکی پێکەوە بەستراویی و ئاگاییەکی هەمە لایەن وەک هەماهەنگییەک بۆ گۆڕانکاری لە پڕۆگرام و کارنامەی بابەتی خوێندن لاوازە (لێرەدا مەبەست ئەوە نییە سیاسەتی بەشەکان لە باری پرۆگرامەکانی خوێندن یەک بن و یان جیاواز بن، ئەوەش بە خۆی مشتومڕه هەڵگرە)، بەڵام ئەوەی مەبەستمانە، دەوێکی نەرێنی لێکچوونی کۆی کایەی خوێندنە لە ڕێی هاوبەشی و نزیکایەتی پڕۆگرامەوە، کە ئاماژە نەرێنی و ئاکامەکان زۆر بەرچاون. زۆر

بەکەمی لەوەتەی بەشە کوردییەکانی ناو زانکۆکان هەن، دەست بە گۆڕین و گۆڕانکاریان براوە، لە کاتێکدا بەپێی هەلومەرج و قۆناغەکان ڕەوتی گۆڕانکاریی تیۆری و ڕەخنەیی لە دنیادا و بەردەوام تێگەیشتنی جۆراوجۆری بە ئەدەبیاتناسی دەنە کایەوە. زۆرجاریش بەپاساوی گواستنەوە و خوێندن لە زانکۆیەکی دیکە بەرژەوەندییە بەسەرۆشەکان و گۆڕانیان بەسەر دانایەت و پارێزگاریی لە مانەوە و دووبارەبوونەوەی بابەتەکانی پێشتر دەکرێت، دیوێکی دیکەی دەستنەبردن بە گۆڕانکارییەکانی ناونیشانی بابەتەکانی خوێندن هۆکاری نەبوونی دیدگایەکی دوورمەوداتر و هاوسەردەمییە بە پرسەکە. بە هۆکاری نائەبدەیتی مامۆستان و دابڕانیان لە دنیای گۆڕانکاری و بیری نوێبوونەوە بە گشتی، کەمتر گۆڕانکاری لە پڕۆگرام و بابەتەکانی خوێندن دێتە کایەوە، بۆیە سیمای خوێندنی ئێستا هەمان سیمای سی بە چل ساڵی پێشترە و یەکشێوازی و ئاڕاستەی بەردەوام دەبەتەوە نۆرمێکی باو کە ئەدەبیاتناسی لەو سیاقەدا بە ئاست و توانست و چوارچێوەی پێشگەیشتنی پێشتر، نەوەیەکی دیکەی هاوئاست لە فۆرمێکی دیکەدا بەرهەم دەنێتەوە. باشترین نموونەش سەیری هەندێک لە نامەی ماستەری بیست بە سی ساڵ بەر لە ئێستا بکەین، بە زیاد و کەمێک هەمان ناونیشان و هەمان مەتۆد و شێواز و ئاستی نووسین دیکەوە دووبارە دەبنەوە. ڕەنگە لێرە مەبەستم نەبێت بە گۆڕانکاری لە پرۆگرام و کۆی گۆڕانکاریی دیکەی کە پێشتر باسکراون، یان ئەوانەی کە لە داهاتوو باس دەکرێن، چارەسەر دەبن، بەڵکوو ئەو دیدە ڕەخنەییە لە تەواوی کایەکانی دیکەدا پەیوەستە بە کۆی پرسەکە، واتە بە گۆڕینی پڕۆگرام بە تەنها ئەو چاوەڕوانی و دیدگا نوێیە بەرهەم نایەت، ئەگەر تۆڕی کایەکانی دیکە فەزای گۆڕانکاریان نەبێ.

ئەدەبیات سروشتێکی گۆڕاوی هەیە، گۆڕانی فۆرم و شێوازەکان تیۆر و تێگەیشتن و لێکدانەوەی تازە دەخوازن. بەردەوام ئەدەبیاتی دنیا بە پێی ڕەوتی گۆڕانکارییەکان و لە پەیوەندی دنیای نوێی گۆڕانکاری دایە. کەم تا زۆر ئەدەبیاتی کوردی بەتایبەتی لە ژانری شیعر و ڕۆماندا هاوئاستی ئەدەبیاتی دنیا ڕوودەکات، ناکرێت بە خوێندنی یەک ڕیتمی ئەدەبیاتناسی کوردی و بەخوێندنەوە و توێژینەوەی ئێستا، گفتوگۆی ئەو تێگەیشتن و گۆڕانکارییانە بکرێت، کە بەردەوام تیۆر و هەوڵی نوێی ئەدەبیاتناسی لە برەودان و تێپەڕاندنیان هەیە، ناکرێت هەمان پێوەر و تێگەیشتنی ئێستا دۆخی بەشە کوردییەکان و پڕۆگرامەکانیان ببنە بەربنەمای توێژینەوە و پێوەری ڕووبەڕووی گۆڕانکارییەکان بن.

بابەتەکانی ئەدەبیاتناسی زانکۆکانی کوردستان زیاتر لە تێگەیشتنی

مێژووی ئەدەبیاتی عەرەبی و مێژووی گەشە و ڕێباز و جۆرە ئەدەبییەکانی خۆرائاوا دان، لە باری ئێستا و نوێبوونەوەشدا هاوئاستی خوێندنی دنیای دیکەی ئێستای ئەدەبیات نییە، دەرگای ئەدەبیاتی کوردی وەک ئەدەبی بەراوردکاری و ناسینی هاو نزیکایەتی کەلتووری ئەوانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و هاودەخی پۆستکۆڵۆنیالیزم لە ئەفریقا و ناسینی ئەدەبیاتی دیکەی ئەمریکای لاتین کراوە نییە، تا چەندایەتی و چۆنایەتی ئەدەب و ئەدەبیاتناسیش وەک دنیابینەکی دیکە خۆی ئەزموون بکاتەوە. واتە بەهۆی ئەو تەدامانە فۆرمگرتووە سەرەتاییەی ناو ئەدەبیاتناسی عەرەبی و خۆرئاوایی لە پەیوەندیدابوونەکی کلاسیکییانە و داپچڕانەکی زۆر بەکرانەوەیی ئەویدیکە دایە. بەو خەسڵەت و مانەوەیە بابەتەکانی خوێندن ناوەڕۆکی کلاسیکی و مێتۆدی کلاسیکی و بابەتی ناپێویست و شێوازی نووسنی دووبارە و زمانی بە فەنتازی لە توێژینەوەکاندا بەرهەم دەننن، بۆیە ناکرێت لەسەر ئەو میراتە خوێندنە و فۆرمگرتووەدا بانگەشەی خوێندنی ئەدەبیاتناسی پێویست و سەردەمی بکرێت. ئەگەر لەگەڵ دنیای گۆڕانکاری مێتۆدی تازە و تێگەیشتنی تازە و خوێندنەوەی تازە بە ئەدەبیاتناسی نەکرێت، یان جارەکی دیکە خوێندنەوە بە ئەو بابەتانە نەکرێنەوە، کە پێشتر خوێندراونەتەوە، ئەوا دەبێت تا چەند ساڵی دیکەش هەر بە چاوەڕوانی ئەو دۆخە چەقبەستووە ئەشکگرییە بین. ڕەنگە بە ناوبردنی چەند زاراوەیەکی تیۆری و ڕەخنەیی و هەندێک لە مێتۆدەکانی ڕەخنە بە خەسڵەت و پەرەسەندی ئەو زاراوانە و پەلەن و گوێزانەوەیەکی چەندایەتی بە فۆرمەکی مێتۆدۆلۆژی، لە دۆخەکی کلاسیکی تاڕادەیەک ئەزموونکراودا بین، بەڵام لە باری چۆنایەتی کە پەیوەندی بە هێزەکی مەعریفی و پاشخانەکی مەعریفی قووڵ هەبێت، زۆر بەکەمی ئامادەیی ئەو پارادایمانەی هەیە، کە خوێندنەوەی ئێستای ئەدەبی پێویستی پێیان هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا لەرەو لەوە لە دەرەوەی بەشە کوردییەکان و هەندێکجاریش لە ناوەندەکانی زانکۆ و بەشەکانیش توێژەرانێک هەن بەڕێژەیەکی کەم، ئاقارێکی دیکەی تێگەیشتن بە خوێندنەوەی ئەدەبیاتناسی لەو چوارچێوەیە فۆرمگرتووە و کۆششییەی زانکۆکان، وەک هەناسەی دەپێخۆشبوون ئامادەیی هەبێت.

ئەوەی ئێستا لە بەشە کوردییەکان دەخوێندرێت، زۆربەی بابەتەکانی خوێندن دەکەونە ناو خانەی مێژووی ئەدەبەوە سروشتێکی مێژووییان هەیە وەک ڕەوانبێژی و کێش و سەروا و ڕێبازەکانی ئەدەب و جۆرە ئەدەبییەکان و ئەدەبی کلاسیکی و ئەدەبی کۆن و مێژووی ئەدەب بەگشتی، بە ئاستەکانی دیکەی ئەدەبیاتناسی لە ناو بابەتی ڕەخنەی ئەدەبی و تیۆری ئەدەبی و ئەدەبی بەراوەویشەوە چوارچێوەیەکی

مێژوویی لە وتنەوەی وانەکاندا زاڵە، زۆربەکەمی دەرچوون لەو چوارچێوە مێژوووییە دەبێتە ئامانج و کەمجار بەریەکەوتنمان لەگەڵ تیۆر و ڕەخنە و گێڕانەوەناسی پاشمۆدێرن هەیە، بۆیە خولانەوەی لە پێش قۆناغی هاوچەرخ زیاتر ڕیشەیەکی مێژوویی و سروشتێکی مێژووی دەبەخشێتە توێژینەوەی ئەکادیمی، واتە زیاتر لە چوارچێوەیان سیاقێکی مێژووی بەرهەمهاتوو خۆیان دووپات دەکەنەوە.
خوێندنی چوارساڵەی زانکۆ لەناو خولانەوەیەکی مێژووی قۆناغێکی ئەدەبی و ناساندنی چەند ناوێکی دوپاتبووەی ئەدەبیدا هەسپێکراوە، ئەوەش دوو لێکدانەوە هەڵدەگرێت یەکیان پچڕانی دەخی دنیای نووسینی توێژینەوەی کوردی و خوێندنی زانکۆیە لەگەڵ گۆڕانکاری و هاتنەپێشی ناوە تازەکان و ژانری تازە و شێوازی تازەی ئەدەبی، کەمجار وەک بەریەککەوتنێکی ڕاستەوخۆ دەبنە پرس و بابەت و توێژینەوەی ئەدەبی، لە لایەکی دیکەش بابەتە خوێندراوەکان وەک میراتی ئەوی دیکەی پێشتر، دەستی دەستی دەکەن، هەمان کاریگەری ناوە ناسراوەکان و شێواز و بابەت و تێگەیشتنەکانی پێشتر دووبارە دەبنەوە. خوێندنی ئەدەبیاتناسی کوردی لەسەر بنەمای مێژووی ئەدەبیاتی ئەورووپی و عەرەبی، دوور لەو تایبەتمەندییە ناوخۆیی و خۆخەریکبوونەوە دەکەوێتە ناو خانەی چاولێکەری و هەنێکجاریش لاسایکردنەوە، کە ڕەنگە ئەمەیان وەک ئەزموونکردن خراپ نەبێت. بەمەش تایبەتمەندیی خوێندنەوە و پۆلێن و نوسینەوەی مێژووی ئەدەبی کوردی ون دەبێت، یان گرفتئامێز و نەشاز دەبێت. لە لایەکی دیکەش ڕۆڵی خوێنەر وەک ئاڕاستەیەکی نوێ لە نووسینەوەی مێژووی ئەدەبیدا دەرناکەوێت. ئەو تێگەیشتنە لە توێژینەوە مێژووی ئەدەبی کوردی زۆر لاوازە، بەو خوێندن و پۆلێن و نووسینەوەی کتێبەکانی پێشتری مێژووی ئەدەبی کوردی، کە لە زانکۆکان دووبارە دەکرێنەوە و دەخوێندرێنەوە هیچ پێشڤچوونێک و لێکتێیەک لەناو گۆڕانکاری مێژوووی ئەدەبی کوردی نایەتەکایەوە، ئەگەرچیش بەدەگمەن توێژینەوە لەسەر مێژووی ئەدەبی کوردیش لە ئەستادا دەبینرێت، بێگومان هۆکاری جۆراوجۆری خۆی هەیە و دیارترین ئەو هۆکارانەش پەیوەستی بە ئاگاییەکی قووڵی مێژووی و دۆکیۆمێنتی و زمانی و شێوەزاری هەیە، کە قوتابیان و مامۆستایان بوێری خۆ لەقەرەدانیان وەک پێویست نییە.
بەشێک لەو بابەتانەی کە بژاردەش دەکرێن وەک ڕەوتە ئەدەبی و جۆرە ئەدەبییەکان و ڕێبازەکانی ئەدەب زۆرجار بە زۆر بەسەر ئەدەبیاتی کوردیدا پڕاکتیزە دەکرێن و پۆلێنی قۆناغ و ڕەوتە ئەدەبییەکان، بەزۆر سەپاندن و کێشەیی بەسەر ئەدەبیاتی کوردیدا پڕاکتیک دەکرێن، بەتایبەتی ئەو ڕەوتانەی کە لە سیاقێکی کەلتووری و سیاسی دەرەوەی کوردی لەدایک دەبن، واتە زۆرجار لە گوێزانەوەی ئەزموونە

ئەدەبییەکان بۆ دەرکەوتنی قۆناغێکی نوێی ئەدەبی کوردی دەگونجێندرێن، لە ڕووی □اق□ و لێکچوونی بنەماکان پێکناشێن و توانستە تاقیکراوەکەی ئەدەبی کوردی لە فۆرم و سروشتی خۆی لەبار دەبرێت وەک خۆماڵی و سروشتایەتی و تایبەتمەندیی کوردی و جیاواز مامەڵەی لەگەڵدا ناکرێت. ئەو دیوە گوێزراوە دەبێتە چاولێکەری، زۆر بە ئاسانی وەک کڵێشە و فۆرمێکی ئامادەی لێدێت کە خوێندکاران بە تێگەیشتنی چەند خەسڵەتێک و دۆزینەوەی لە چەند سیمایەکی ئەدەبی یان شیعری لە ئەرکی پێویستی توێژینەوەکەی دەردەچێت و هیچ ماندووبوونێکی زانستی ئێستاتکی و دەلالی و داهێنان و بیرێکی ئەوتۆی تێدا بەدینایەت. ئەم کارەش سروشتێکی پۆلێنی و مێژووی هەڵدەگرێت و وەک توێژنەوە زۆر سانا و ساکارە، چونکە لە بنەڕەتدا ئامانجەکە جیاوازە وم□ بەستدارە.

وێڕای ئەوەی ڕێبازی ئەدەبییەکان وەک بابەتێکی مێژوویی ناو ڕەوتی گەشەکردن و گۆڕانکاری ئەدەبیات دەبینرێت، لە بارێکی دیکەدا هەندێک لەو بابەتانە لە دەرەوەی تێگەیشتنی سیاقێکی مێژوویی بۆ خوێندنەوەی تێکستە هاوچەرخەکانی ئێستا مشتوم□□□گر دەبێت، واتە لە هەندێک ڕەگەز و سیمای هاوبەشی دەقە ئەدەبییەکاندا بەیەک پێوەر یەکناخرێن و بەراورد ناکرێن. ئەو خوێندنەوە کڵێشەییەی ناو ڕێبازەکانی ئەدەبێکی دیاریکراو بۆ خوێندنەوەی قۆناغێکی دیکە و ئەزموونێکی دیکەی ئەدەبی، لە خوێندەوەیەکی ئێستاتیکی و دەلالییەکانەوە بە شوناسێکی دیکەوە دەبەسترێنەوە، لە کاتێکدا وەک دۆخی کاریگەری و تایبەتمەندیی ئەدەبی کوردی لە هەند□ بواردا زۆر لە پێش قۆناغی کاریگەرییەوەیە.

نموونەیەکی دیکەی خوێندی جۆرە ئەدەبییەکان، پێداهاتنەوەیەکی مێژوویی و ڕەوتەکانی گەشەکردن و دەرکەوتنیان لە بەشە کوردییەکان بە ئامانج گیراوە. بەگشتی وەک پرۆسەیەکی پۆلێنی و دەرخستنی خاسیەتەکانیان و کاریگەریی نێوانیان و چۆنیەتی گوێزانەوەیان باس دەکرێن، ئەمە تاڕادەیەک ئاساییە، بەڵام ئەو تێگەیشتنەش ئەوەندەی دەچێتەوە ناو قۆناغەکانی مێژووی گەشەکردن و گۆڕانی فۆڕمە ئەدەبییەکان لە باری گەشەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتووریدا، ئەوەندە نابێتە ناساندنی فۆڕمەکانی ئەدەب و تایبەتمەندییەکانی ناو گەشە و گۆڕانی ئەدەبی کوردی. لە لایەکی دیکەش ئێستا لە ئەدەبیاتی جیهانی و ئەدەبیاتی گەلاندا جۆرێکی دیکەی ئەدەبی ئەزموون دەکرێت بەناوی “تێکست”، ئەو جۆرە ئەزموونکردنە کەم تا زۆر لە ئەدەبی کوردیدا لە ئارادا هەیە و فرەناسنامەیە و سەربەهیچ کایەکی ناو جۆرە ئەدەبییەکی دیاریکراو نییە، بۆیە ناکرێت ئەو ئاقارە تێگەیشتنانە وەک ئەزموونێکی یەک فۆرمی و یەک ژانری جیهانی

بخرێتەڕوو، بەڵکوو وەک دەخی پاشنوێگەری، فەرمەکە سەر بە هیچ لاساییکردنەوەیەکی دیاریکراوە نییە و سرکە و بە ئاسانی ناخرێتە ناوشوناسێکی ژانری ئەدەبییەوە. بە ئاگایی خوێندنی زانکۆ و قەتیسمانیان لەناو جۆرە ئەدەبییەکان وەک کایەی مێژوویی، ئەو ڕەوتە بیرکردنەوە لەڕێڕەوی بیرکردنەوەی قوتابی و نەوەی دواتری وەک تێگەیشتنی پێشتر دەڕوات، مامۆستایانی زانکۆ و قوتابییەکانیشیان دووبارە ئەزموونی دەکەنەوە. لە داهاتووشدا توێژینەوەکان و نامەی مەستەر و دکتۆراکانیش بەربنەمای ئەو تێگەیشتانە دەبن.

لە باری تیۆری و ڕەخنەیدا بەشایەکی زۆری ئەو باردۆخە تیۆرییە هەیە، کە لە دنیای ئێستای ئەدەبیاتدا جێی مشتومڕ و پڕاکتیزەکردنە. ڕووبەرێکی بەفراوانی ئەو پارادایمانە پێک دەهێنێن کە لە بواری زانستەمرۆییەکان و لەکەوتەی مشتومڕی پاشنوێگەرین. کەم تا زۆر چەند هەوڵێکی وەرگێڕان و خوێندنەوە زیاتر لە دەرەوەی زانکۆکان خەریکی کارکردنن بە زیاتر و کاریگەرتر لە ناو زانکۆکانەوە کار لەو بەشاییە هەنوکەییانە دەکەن. بەو واتایەی لەناو زانکۆکاندا زۆر بەکەمی پێشوازی لە دەکرێت، بەشێوەیەکی گشتی ئەوەی هەیە دووپاتبوونەوە و لێکچوونی ئاستەکانی بەکالۆریس و ماستەر ودکتۆرا و توێژنەوەی مامۆستایانە لە دەرەوەی تیۆری نوێی پاشبنیادگەری و پاشنوێگەرین کە زیاتر خوێندنەوەکی فرەڕەهەند و ڕۆڵی خوێنەری تێدا سەنتەرە. پڕاکتیزەکردنەوەی هەندێک لەو تیۆرییە نوێیانەی ناو کایەی ئەدەبی کە سەر بەگۆشەی زانستە کۆمەڵایەتییەکانن، لە ئەدەبیاتدا زۆر بەجەوهەر دەردەکەون لە کاتێکدا کایەی ئەدەبی لە گەشە و گۆڕانی ئەو چەمکە تیۆرییە نوێیانەی ناو زانستەمرۆییەکانی پاش نوێگەری، زۆر کاریگەرە، وەک بەریەکەوتنی کەلتوورەکان و پۆستکۆڵۆنیالیزم و تیۆرە فێمینیستییەکان و ژینگە زۆر وردە بابەتی دیکەی کەلتووری و سیاسی.

لێرە ئەوەندەی خەریکی گونجاندن و دەرخستنی بنەمای بە خوێندنەوەیین ئەوەندە خەریکی دۆزینەوەی ئەو گوتارە ڕەخنەییە نین، کە لە فەرمێکی گشتی ئەدەبیاتی کوردیدا بەتایبەتمەندی و تێگەیشتنی کوردییانە و ناوخۆییانە لێکبدرێنەوە (لە زنجیرەکانی داهاتوو بە نا ئامادەیی گوتاری ڕەخنەییە لە باسێکی تایبەت دەخەینەڕوو)، چونکە نە لە خوێندنەوەی تیۆری و ڕەهەندە بەرفراوانەکانی پشتی دەق ئەدەبییەکانەوە و نە لە هەلومەرجی نووسیندا زەمینەسازی مەعریفی و پڕاکتیکی، ئاستی باشی خوێنەر بە ئەو تیۆرانە بەناکات، بەڵکوو هەمیشە کارە پڕاکتیک کراوەکان لە دەرەوەی گوتارە ڕەخنەییەکانەوە، دەزۆرەوەی بنەماکانن، وەک وەسف و خۆتپێداهەنانن

لەناو دەقەوە بە دۆزینەوەی لێکچوونی واتایی، کە لەگەڵ بنەماکاندا هاوسەنگ دەکرێن و دۆزینەوەی وشەسازی ناو دەقە ئەدەبییەکانە لەگەڵ وشەسازی ناو چیرۆک و ڕووداوەکان بەراورد دەکرێن و دوورن لە بنەما ئێستاتیکی و دەلالی و گوتارییەکانی دق.

ڕەنگدانەوەی گێڕانەوەناسی وەک بابەتێکی دیکەی خوێندن وتوێژینەوە، خواستێکی زۆری ناو توێژنەوە و نامە ئەکادیمییەکانی ئەدەبی کوردییە، باشترین نموونە و ڕەنگدانەوەی ئەو دۆخەیە، کە قوتابیان بژاردەی ناونیشانەکانیان لە گێڕانەوەناسیدا چڕکردۆتەوە، بەتێگەیشتنی ئەمە قوتابییان لە گێڕانەوەناسی کار لەو پەیکەربەندیی تیۆری و گۆشە و گێڕان و ڕەوتەکانی گێڕانەوەناسی ناکەن، بەڵکوو لە ناو بژارەی ناوەکی گشتی و زۆربەرفراواندا خەریکی گێڕانەی حیکایەتەکانی ناو ڕۆمان و چیرۆک و تێکستەکانی دیکەن، واتە زۆر بەدەگمەن ڕێی تێدەچێت ڕوانگەیەکی تیۆری و گۆشەیەکی گێڕانەوە لە باری گێڕانەوەی گوتاری ڕەخنەیی یان گێڕانەوەناسی پاشکلاسیزم پرسی گێڕانەوە و دەلالەت و ئێستاتیکای گێڕانەوە تاوتوێ بکرێت. زۆربەی ناونیشانەکان و بژاردەکردنی ناونیشانەکان وەک ناونیشانی سوار و دووبارە و دەرهێنانی ناواخنە تەکنیکی و کڵێشەیی و بەسەردا بەشکردنی ڕستە و بنەماو پێناسە و پۆلێن و خاڵەکانە. ئەم شێوازە کارکردنە دەچێتە ناو خانەی ڕەخنەی تیۆری ڕۆمان لە پێش قۆناغی کلاسیکدا. ئەگەرچی لە قۆناغی کلاسیکدا یان بەرەو پاشکلاسیک ڕەوتی گێڕانەوە لە حەفتاو هەشتاکان لەباری تیۆریدا گۆشە و گۆڕانێکی چەندییەتی و چۆنایەتی بەخۆیەوە بینییەوە، کەم تازۆر هەندێک لەو تێگەیشتنە تیۆریانە گوزراونەتەوە ناو توێژنەوەی ئەدەبی کوردی، بەڵام ئەوەی سەیرە زۆرجار لە جیاتی تێپەڕاندنی ئەو قۆناغە و پەرەپێدانی دیکە، دیسان بژاردەی ناونیشانی گێڕانەوەناسی بەمانا زۆر کاڵوکرچەکە لە زانکۆیەکی دیکە دەچێتەوە خاڵی دەسپێک، ئەو خاڵە بەجێدەهێڵێت کە پێویستە لە دوای ئەو خاڵە دەستی پێبکرێتەوە و گەشەو گۆڕانی پێبدرێت. تەنانەت بژاردەی ڕۆمانیش بۆ توێژینەوەکانی ئێستا لەبری کەشفکردنی دیوە گرنگەکانی گێڕانەوەناسی و تیۆریزەکردن و کەشفکردنی گوتاری ڕەخنەیی و ڕۆمانی بێت، زیاتر دۆخێکی خوازراوی ناو کەتواری بێبزاوتی مەعریفییە و بەئاسانی فێرخواز دەتوانێت بەسەری دابێتەوە و گێڕانەوەسازی بکات.

بۆ تێکشکاندنی ئەو فۆرمە بیرکردنەوانە کە مێژووی لەگەڵ مێژووی دامەزراندنی بەشە کوردییاکانە، بە خۆلادان لە سروشتی خوێندنی کلاسیکی و خەریکبوون بە گێڕانەوەی مێژوویی و پراکتیکی کلێشەیانە و وەسفیانە لەگەڵ پرسگەلەکانی دیکەی باسکراودا پێویستی بە

بەکارهێنانی دیدەکی ڕەخنەییانەی وردتر و زۆرتر هەیە، بە ئەوەی لەو شێواز و نووسین و بیرکردنەوە و یەکپارادایمی ناوخوێندنی ئەدەبیاتناسی دەربچین.

هەڵمەت بایز

مامۆستا لە بەشی کوردی/ فاکەڵتیی ئاداب/ زانکۆی سۆران

١٨/١١/٢٠٢٥